

6

Spółeczeństwo w czasach pierwszych Piastów

NA CO BĘDĘ ZWRACAĆ UWAGĘ:

- jakie grupy ludności zamieszkiwały państwo pierwszych Piastów,
- na czym polegały obowiązki poddanych wobec władcy,
- jakie były główne zajęcia mieszkańców Polski pierwszych Piastów.

■ W państwie Piastów

Obszar Polski w czasach pierwszych Piastów był w większej części porośnięty puszciami. Zamieszkiwało go o wiele mniej osób niż współcześnie. Szacuje się, że państwo Mieszka I liczyło zaledwie około miliona ludzi. Większość z nich żyła w niewielkich osadach położonych w dolinach rzek, strumieni i na leśnych polanach.

Poddani Piastów żyli z uprawy roli i hodowli. Ziemię orano z użyciem drewnianego radła, ciągniętego przez woły. Do prac rolniczych używano takich narzędzi jak: motyka, widły i drewniane grabie. Zboża ścinano za pomocą sierpów, a młócono cepami. Najczęściej uprawiano proso, pszenicę i jęczmień oraz len, z którego wytwarzano ubrania. Hodowano także zwierzęta: owce, kozy, woły i drób. Innymi sposobami pozyskiwania pożywienia były rybołówstwo i łowiectwo.

CIEKAWOSTKA

W czasach Mieszka I pieniądze były jeszcze rzadko używane. Za produkty płacono zazwyczaj innymi towarami. Jako środków płatniczych używano także płatów lnu – stąd pochodzi słowo „płacić”.

WARTO WIEDZIEĆ

Ziemia wydarta puszczy

W Polsce pierwszych Piastów stosowano prymitywną metodę uprawy ziemi zwaną metodą żarową. Polegała ona na karczowaniu części puszczy. Po usunięciu wielkich pni ludzie palili pozostałe drobne gałęzie. Powstały z nich popiół stanowił naturalny nawóz. Uzyskany w ten sposób teren stawał się polem uprawnym. Miejsca, gdzie w ten sposób powstawały pola, nazywano łazami, łędami lub żarami. Współczesne nazwy miejscowości takich jak Łazy, Łaziska czy Żary świadczą, że powstały one w miejscach, gdzie prowadzono uprawę ziemi metodą żarową.

Ziemia uprawna uzyskana metodą żarową po pewnym czasie stawała się jałowa. Kiedy nie dawała już odpowiednich plonów, karczowano kolejny fragment puszczy.

? Na czym polegała metoda żarowa?

Gród w Gnieźnie i jego mieszkańcy

Za panowania pierwszych Piastów funkcje książęcych siedzib pełniły między innymi Poznań i Ostrów Lednicki. Jednym z głównych grodów piastowskich było również Gniezno. Leżało ono na wzgórzu otoczonym jeziorami i strumieniami. Dzięki temu miało doskonałą naturalną ochronę przed najazdami wrogich wojsk.

PRACA Z INFOGRAFIKĄ

1. Wyjaśnij, dlaczego gnieźnieński gród był trudny do zdobycia.
2. Odpowiedz, kto zamieszkiwał podgródzie.
- ★ 3. Podaj nazwę wzgórza, na którym wzniesiono gród z siedzibą książęcą. W tym celu skorzystaj z dostępnych źródeł.

Wał obronny tworzyła ziemno-drewniana konstrukcja, która otaczała gród i chroniła go przed atakami nieprzyjaciół.

Chłopi mieszkali w pobliżu grodu, zajmowali się uprawą ziemi i hodowlą zwierząt. Byli najliczniejszą grupą poddanych w państwie Mieszka I.

Podgródzie miało własny wał obronny i bramę. Zamieszkiwali je głównie rzemieślnicy i kupcy.

Kościół był miejscem modlitwy. Jako budynek wzniesiony z kamienia pełnił także funkcje obronne.

Siedziba księcia mieściła się w głównej części grodu. Oprócz kościoła była jedyną kamienną budowlą. Mieszkał tu książę wraz z rodziną.

Brama z wieżą obronną strzegła wjazdu do grodu.

Rzemieślnicy wytwarzali między innymi naczynia, odzież, ozdoby i broń, a nawet instrumenty muzyczne. Ich warsztaty znajdowały się najczęściej na podgrodziu.

Kupcy sprzedawali swoje towary podczas targów odbywających się na podgrodziu. W handlu używali między innymi wag, aby dokładnie odmierzać ilość sprzedawanego towaru.

Książę ustanawiał prawa w państwie i był głównym sędzią. Mieszko I i Bolesław Chrobry spędzali wiele czasu poza Gnieznem – wraz ze swoim dworem objeżdżali państwo, by doglądać jego spraw.

Wojowie strzegli bezpieczeństwa grodu i okolicznych ziem. Aby zachować gotowość do walki, dbali o sprawność fizyczną. Uprawiali zapasy i ćwiczyli strzelanie z łuku.

■ Obowiązki mieszkańców państwa

W czasach pierwszych Piastów państwo traktowane było przez władców jak ich własność. Książę był najwyższym sędzią i wodzem. Poddani byli zobowiązani do posłuszeństwa i przestrzegania **prawa książęcego**. Musieli zatem płacić **daniny** i świadczyć **posługi**, czyli wykonywać usługi na rzecz dworu lub dostarczać konkretne towary. Obowiązkiem ludności było też goszczenie władcy i jego orszaku, gdy ten podróżował po państwie, oraz stawianie się do pracy przy naprawie umocnień grodowych i pełnienia w nich służby wartowniczej.

Aby zaspokoić zapotrzebowanie dworu książęcego na przedmioty codziennego użytku, broń oraz żywność, powstawały **osady służebne**. Zamieszkująca taką osadę ludność miała obowiązek wykonywania specjalnych prac na zlecenie dworu, na przykład hodowli koni, pieczenia chleba czy wytwarzania broni.

Władca utrzymywał porządek w państwie dzięki **drużynie wojów**. Ich obowiązkiem była obrona państwa i ludności. Dbali też, by poddani przestrzegali prawa książęcego. W razie wojny drużyna stanowiła główną siłę zbrojną. Oprócz wojów pod broń powoływano także ludność kraju.

Prawo książęce – w średniowieczu uprawnienia księcia do stanowienia prawa i jego egzekwowania oraz nakładania na ludność określonych obowiązków dotyczących wykonywania prac na rzecz władcy i płacenia danin.

CIEKAWOSTKA

Jedna z kronik opisuje kary wymierzone przez Bolesława Chrobrego. Według niej na przykład za nieprzestrzeganie postów kościelnych władca nakazywał wybijanie zębów winnych.

WARTO WIEDZIEĆ

Jak narodziło się rycerstwo w Polsce?

W czasach Mieszka I i Bolesława Chrobrego główną siłą zbrojną państwa była **drużyna książęca**. Tworzący ją wojowie oraz ich rodziny byli utrzymywani przez władcę. Władca nie tylko płacił za wyposażenie wojowników, ale także finansował wychowanie ich dzieci. Po kryzysie państwa w czasach Mieszka II system ten uległ zmianie. W państwie, które odbudował Kazimierz Odnowiciel, skarbiec książęcy był zrujnowany. Władcy nie było już stać na utrzymywanie licznej drużyny wojów. Książę zaczął zatem nadawać wojownikom ziemię. Zamieszkująca ją ludność podlegała już nie księciu, lecz nowemu właścicielowi. Obdarowany musiał sprawić sobie uzbrojenie i na wezwanie władcy stawiać się do walki wraz z oddziałem zbrojnych. W ten sposób powstało **rycerstwo**, czyli grupa właścicieli ziemskich pełniących służbę wojskową. Z czasem dzięki kolejnym nadaniom powstawały wielkie majątki rodów rycerskich. Najpotężniejszych właścicieli określano mianem możnowładców.

? Dlaczego Kazimierz Odnowiciel nadawał ziemię wojom?

Średniowieczny rycerz został przedstawiony na ilustracji z XIV wieku. Polskie słowo „rycerz” pochodzi od niemieckiego Ritter, oznaczającego jeźdźca. Jednym z obowiązków rycerza było bowiem konne przybycie na wezwanie władcy.

TAJEMNICE

LEKCJA
na szóstkę

Kto spisywał dzieje Polski?

Odkrycie początków państwa polskiego jest bardzo trudne.

Do naszych czasów zachowało się bowiem niewiele źródeł opisujących wydarzenia, które rozegrały się na ziemiach polskich między X a XII wiekiem.

W obcych źródłach

Pierwsze zapiski na temat historii państwa polskiego pojawiają się w kronikach, które powstały na Rusi (*Kronika Nestora*), w Niemczech (*Kronika Thietmara* [czytaj: titmara]) lub w Czechach (*Kronika Kosmasa*). Wiadomości o początkach naszego kraju dostarczają także spisane relacje kupca żydowskiego Ibrahima ibn Jakuba, który w latach 965–966 podróżował po Słowiańszczyźnie. Nieliczne informacje umieszczone w kronikach i zapiskach znajdujących się w różnych częściach Europy nie dają pełnego obrazu dziejów Polski po przyjęciu chrześcijaństwa. Problemem dla uczonych jest bowiem ustalenie przebiegu wydarzeń, imion poszczególnych władców czy kolejności obejmowania przez nich polskiego tronu.

Pierwsza polska kronika

Najstarsza z polskich kronik została napisana po łacinie przez Galla Anonima, benedyktyna przebywającego na dworze Bolesława Krzywoustego. W księdze ukazano dzieje rodu Piastów do 1113 roku. Dzieło powstało na zamówienie księcia Bolesława, dlatego niektóre niechlubne wydarzenia dotyczące władcy przemilczano lub przedstawiono nieobiektywnie. Mimo że panowanie Mieszka I i Bolesława Chrobrego zostało w kronice Galla

Kronika Galla Anonima nie przetrwała do naszych czasów w oryginale. Najstarszy zachowany do dziś egzemplarz tego dzieła pochodzi z XIV wieku.

Anonima opisane dość szczegółowo, to o czasach sprzed przyjęcia chrztu w 966 roku można się dowiedzieć niewiele. Kronikarz stwierdza: *dajmy pokój rozpamiętywaniu dziejów ludzi, których wspomnienie zaginęło w niepamięci wieków i których skazyły błędy bałwochwalstwa [pogaństwa] i ogranicza się do przytoczenia podań o Popielu, Piaście*

Wykonaj w zeszycie

- 1 Określ, jakiej postaci dotyczy każdy z opisów.
  - Była czeską księżniczką. Jej ślub z Mieszkiem I umożliwił chrzest Polski.
  - Był pierwszym królem Polski. Prowadził liczne wojny, w wyniku których przyłączył do Polski między innymi Łużyce i Grody Czerwieńskie.
  - Pochodził z Czech. W 997 roku podjął nieudaną misję chrystianizacyjną na ziemiach Prusów.
  - Był synem Mieszka II. Przeszedł do historii jako władca, który odbudował państwo polskie po kryzysie w XI wieku.
  - W 1076 roku został koronowany na króla Polski. Konflikt z biskupem krakowskim Stanisławem sprawił, że musiał uciekać z kraju na Węgry.
  - Władzę w Polsce przejął po konflikcie ze swoim bratem Zbigniewem. Jednym z jego dokonań było podbicie Pomorza Gdańskiego i Zachodniego.

- 2 Wybierz właściwe dokończenie każdego zdania.

Państwo plemienia Polan powstało <ul style="list-style-type: none"> • na Mazowszu. • na Śląsku. • w Wielkopolsce. • w Małopolsce. 	Pierwsze biskupstwo na ziemiach polskich powstało <ul style="list-style-type: none"> • w Gnieźnie. • w Krakowie. • w Płocku. • w Poznaniu.
---	--

- 3 Wymień skutki chrztu Polski.

- 4 Powiedz, w którym roku odbył się zjazd gnieźnieński. Określ też, którzy władcy wzięli w nim udział i jakie były jego skutki.

- 5 Uporządkuj władców Polski w kolejności sprawowania przez nich rządów.
Bolesław Chrobry, Mieszko II, Władysław Herman, Mieszko I, Bolesław Krzywousty

- 6 Określ, czy podane zdania są prawdziwe, czy fałszywe.
  - Dawni Słowianie, podobnie jak chrześcijanie, wyznawali jednego boga.
  - Pierwszą dynastią władców Polski byli Piastowie.
  - Chrzest Polski nastąpił w X wieku.
  - Przydomek „Chrobry” oznacza „waleczny”.
  - W X wieku większość terytorium Polski zajmowały pola uprawne.
  - Pierwsza koronacja polskiego władcy odbyła się w XII wieku.

- 7 Wyjaśnij, jakie były postanowienia testamentu Bolesława Krzywoustego.

- 8 Powiedz, kim byli wojowie. Wyjaśnij, jaką rolę odgrywali w państwie pierwszych Piastów.

1

Rozbicie dzielnicowe

NA CO BĘDĘ ZWRACAĆ UWAGĘ:

- czym było rozbicie dzielnicowe,
- kto i w jakim celu sprowadził na ziemie polskie zakon krzyżacki,
- jakie były skutki rozbicia dzielnicowego.

■ Synowie Bolesława Krzywoustego w walce o władzę

Po śmierci Bolesława Krzywoustego synowie księcia objęli władzę w zapisanych im dzielnicach. Najstarszy – Władysław, otrzymał Śląsk oraz **dzielnice senioralną** z Krakowem. Bolesław miał rządzić Mazowszem, Mieszko III – Wielkopolską, a Henryk – ziemią sandomierską.

Testament Krzywoustego nie uchronił Polski przed kryzysem. Senior – Władysław – zamierzał pozbawić swoich braci ich dzielnic i stać się jedynym władcą Polski. Poniósł jednak klęskę i musiał uciekać z kraju. Odtąd nazywano go Władysławem Wygnańcem. W następnych latach książęta rywalizowali o przejęcie rządów w **Krakowie** i zwierzchnictwa nad resztą Piastów. W 1177 roku udało się to najmłodszemu synowi Krzywoustego – Kazimierzowi Sprawiedliwemu. Wsparli go możnowładcy i duchowni krakowscy. Dążyli oni do osłabienia znaczenia seniora i uzyskania większych wpływów w księstwach. Rządy Kazimierza w Krakowie oznaczały złamanie zasady senioratu, według której zwierzchnią władzę miał sprawować zawsze najstarszy z rodu.

■ Dalsze rozdrobnienie kraju

Na początku XIII wieku tron w Krakowie objął syn Kazimierza Sprawiedliwego – Leszek Biały. W **1227 roku** książę zwołał do **Gąsawy** zjazd książąt oraz możnowładców. Celem tego spotkania było zakończenie sporów między Piastami. Zjazd miał jednak tragiczny finał. Leszek Biały został zamordowany. Wydarzenie to jest uważane za ostateczny upadek władzy zwierzchniej seniora nad pozostałymi Piastami. Odtąd Polska stała się zbiorem samodzielnych, rywalizujących księstw. Z czasem było ich coraz więcej, ponieważ dzielnice z pokolenia na pokolenie dzielono pomiędzy kolejnych książęcych synów. Trwający od śmierci Krzywoustego dwustuletni proces stopniowego podziału państwa polskiego nazywamy **rozbiciem dzielnicowym**.

Dzielnica senioralna – dzielnica, która zgodnie z testamentem Bolesława Krzywoustego miała być rządzona przez najstarszego z żyjących Piastów, czyli seniora. W jej skład wchodziła między innymi Małopolska z Krakowem.

Władysław Wygnaniec (*okolo 1105 †1159) po przegranej wojnie z braćmi uciekł do Czech. W kolejnych latach szukał pomocy u kolejnych cesarzy niemieckich, a także papieża. Nie powrócił już na tron krakowski, jednak po śmierci księcia jego synowie odzyskali władzę na ich dziedzicznym Śląsku.

2

Zjednoczenie Polski

NA CO BĘDĘ ZWRACAĆ UWAGĘ:

- którzy książęta podejmowali próby zjednoczenia Polski,
- z kim Władysław Łokietek rywalizował o koronę Polski,
- jakie polskie ziemie zjednoczył Władysław Łokietek.

■ Pierwsze próby zjednoczenia Polski

Rozbicie dzielnicowe Polski z biegiem czasu stawało się coraz bardziej uciążliwe. Słabi książęta nie potrafili obronić swoich poddanych przed najazdami Prusów, Litwinów, Tatarów. W zjednoczeniu kraju pod jedną, silną władzą centralną zaczęto upatrywać szansy na zapewnienie jego mieszkańcom bezpieczeństwa.

W XIII wieku nieudane próby zjednoczenia ziem polskich podejmowali książęta śląscy, między innymi Henryk Pobożny, który jednak zginął w bitwie z Mongołami pod Legnicą w 1241 roku. Próbę scalenia polskich ziem podjął również władca Wielkopolski książę **Przemysław II**. Przejął on w spadku Pomorze Gdańskie po bezpotomnej śmierci tamtejszego księcia. W **1295 roku** w Gnieźnie odbyła się koronacja królewska Przemysła II. Kilka miesięcy później władca zginął w tragicznych okolicznościach.

CIEKAWOSTKA

Koronacja królewska Przemysła II była pierwszą koronacją w Polsce od 219 lat, czyli od czasów Bolesława Śmiałego. Użyto do niej korony tamtego władcy, którą Przemysław II wywiózł ze skarbcza na Wawelu w Krakowie, gdy przejściowo opanował to miasto.

Śmierć króla Przemysła II

została przedstawiona na obrazie Jana Matejki. Dzieło ukazuje broniącego się króla **1** podczas nieudanej próby porwania. Wydarzenie to zakończyło się zamordowaniem władcy w pobliżu wielkopolskiego Rogoźna w 1296 roku. O zlecenie porwania historycy podejrzewają sąsiadujących z Wielkopolską i Pomorzem Brandenburczyków.

3

Czasy Kazimierza Wielkiego

NA CO BĘDĘ ZWRACAĆ UWAGĘ:

- jaką politykę zagraniczną prowadził Kazimierz Wielki,
- jakich reform dokonał Kazimierz Wielki,
- jakie były przyczyny i skutki założenia Akademii Krakowskiej.

■ Polska otoczona przez wrogów

Następcą Władysława Łokietka został jego jedyny syn **Kazimierz**, nazwany później przez potomnych **Wielkim**. Nowy władca został koronowany w **1333 roku**. Państwo, które odziedziczył Kazimierz, znajdowało się w trudnym położeniu. Król czeski – Jan Luksemburski – jako dziedzic Wacława II uważał się za następcę polskiego tronu i panował nad Śląskiem. Od północy zagrażali Polsce Krzyżacy, którzy nie zamierzali rezygnować z zagarniętego Pomorza Gdańskiego. Wroga Polsce była też sąsiadująca z nią od zachodu Brandenburgia. Przyjazne stosunki państwo polskie utrzymywało tylko z Węgry. Sojusz z tym krajem umacniał fakt, że siostra Kazimierza była żoną króla węgierskiego.

Kazimierz Wielki (* 1310 † 1370) był czterokrotnie żonaty. Miał kilka córek, nie doczekał się jednak syna. Dlatego był ostatnim królem Polski z dynastii Piastów.

■ Dyplomacja zamiast wojen

Król Kazimierz starał się unikać walki z kilkoma państwami naraz. Wybrał zatem drogę dyplomacji. Z królem czeskim zawarł układ, na mocy którego Jan Luksemburski zrezygnował z walki o polską koronę. W zamian Kazimierz musiał jednak zrzec się praw do Śląska i wypłacić mu dużą sumę pieniędzy. Następnie, w **1343 roku** w **Kaliszu**, Kazimierz zawarł **pokój z Krzyżakami**. Na jego mocy zakon zwrócił Polsce Kujawy i ziemię dobrzyńską, ale zatrzymał Pomorze Gdańskie. Kazimierz zachował jednak tytuł „pana i dziedzica Pomorza”, co w przyszłości dawało mu możliwość ubiegania się o odzyskanie tych ziem.

Poniesione straty terytorialne Kazimierz wyrównał poprzez przyłączenie do Polski **Rusi Halickiej**. Zwierzchnictwo polskiego króla uznali ponadto książęta mazowieccy. Konsekwentna polityka Kazimierza Wielkiego okazała się skuteczna. W ciągu 37 lat jego panowania powierzchnia Królestwa Polskiego powiększyła się ponad dwukrotnie.

4

Unia polsko-litewska

NA CO BĘDĘ ZWRACAĆ UWAGĘ:

- w jakich okolicznościach polski tron objęła Jadwiga Andegaweńska,
- jakie były przyczyny i skutki unii w Krewie,
- jakie było znaczenie bitwy pod Grunwaldem.

■ Andegawenowie na polskim tronie

Kazimierz Wielki zmarł w 1370 roku. Władca nie miał syna, więc jego śmierć oznaczała **koniec dynastii Piastów** na polskim tronie. Zgodnie z podpisanym wcześniej układem władzę w Polsce przejął syn jego siostry – król Węgier, Ludwik z dynastii Andegawenów. Odtąd Polska i Węgry były połączone **unią personalną**. Miały wspólnego króla, ale pozostawały odrębnymi państwami.

Ludwik Węgierski rządził Polską do śmierci w 1382 roku. Dwa lata później, za zgodą polskich możnowładców, uczyniono wyjątek i na tronie Polski zasiadła jego córka – **Jadwiga**. W chwili koronacji miała niespełna 12 lat. Początkowo w rządach wyręczała ją rada królewska. Z czasem Jadwiga stała się samodzielną władczynią. Za jej panowania Polska odzyskała utraconą przez jej ojca Ruś Halicką.

Unia personalna – związek państw, które mają wspólnego władcę, pozostają jednak odrębnymi państwami.

Collegium Maius [czytaj: kolegium majus] jest najstarszym budynkiem Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pod koniec XIV wieku akademia zmagala się z problemami finansowymi. Odzyskała blask dzięki królowej Jadwidze, która w testamencie zapisała Akademii Krakowskiej swoje kosztowności.

5

Czasy świetności dynastii Jagiellonów

NA CO BĘDĘ ZWRACAĆ UWAGĘ:

- jakie były okoliczności zawiązania i rozpadu polsko-węgierskiej unii personalnej,
- kiedy i w jakich okolicznościach Polska odzyskała Pomorze Gdańskie,
- na jaki czas przypadł okres świetności dynastii Jagiellonów.

■ Unia polsko-węgierska

Władysław Jagiello zmarł po długim panowaniu w 1434 roku. Na polskim tronie zasiadł wówczas jego 10-letni syn, Władysław III. Do czasu pełnoletności króla, czyli przez cztery następne lata, faktyczne rządy w kraju sprawowała rada opiekuńcza. Przewodniczył jej wpływowy biskup krakowski **Zbigniew Oleśnicki**. W czasie panowania Jagielly odgrywał on ważną rolę polityczną. Był zwolennikiem nowej unii Węgier z Polską. Sądził, że dzięki niej Polska będzie miała możliwość rozszerzenia swoich wpływów w Europie. Szansa na wprowadzenie tego planu w życie nadarzyła się, gdy zmarł bezpotomnie król Węgier. W 1440 roku Węgrzy obwołali Władysława swoim monarchą. Młody, 16-letni król stał się władcą dwóch królestw. Tak doszło do drugiej w dziejach Polski unii personalnej z Węgrami.

■ Śmierć króla w bitwie pod Warną

Władysław III objął tron Węgier w chwili, gdy temu państwu zagrażał turecki najazd. Wkrótce wybuchła wojna z Turcją (imperium osmańskim). Władysław, stojąc na czele węgierskich wojsk wspartych przez polskie rycerstwo, początkowo odnosił sukcesy. Dzięki temu zawarł pokój korzystny dla Królestwa Węgier. Jednak za namową papieskiego wysłannika Władysław zerwał warunki porozumienia i ruszył z armią na terytorium Turków. W **1444 roku** koło miejscowości **Warna** nad Morzem Czarnym, na terenie dzisiejszej Bułgarii, doszło do decydującej bitwy. Starcie zakończyło się zwycięstwem wojsk tureckich. Władysław III, król Polski i Węgier, poległ w boju. Od nazwy miejscowości, w pobliżu której stoczono bitwę, król przeszedł do historii jako **Władysław Warnieńczyk**.

CIEKAWOSTKA

Po bitwie pod Warną nie odnaleziono ciała króla Władysława. Przez kolejne lata po Europie krążyły plotki o jego cudownym ocaleniu. Niektóre z nich głosiły, że władca wstąpił do klasztoru, a nawet że osiadł na portugalskiej wyspie – Maderze.